

старший науковий співробітник відділу організації менеджменту, публічного управління та адміністрування, ННЦ «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, e-mail: pohylenko29@gmail.com).

КОРИНЕЦЬ Роман Ярославович – кандидат економічних наук, радник Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, e-mail: rkorinets@gmail.com).

ПОХИЛЕНКО Nataliia – Candidate of Economics Science, Senior Research Fellow of the Department of Organization Management, Public Administration and Administration, National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics» (03127, Kyiv, 10, Geroiv Oborony Str., e-mail: pohylenko29@gmail.com).

KORINETS Roman – Candidate of Economics Science, Honorary President of the National Association of Agricultural Advisory Services of Ukraine (03127, Kyiv, 10, Geroiv Oborony Str., e-mail: rkorinets@gmail.com).

ПОХИЛЕНКО Наталия Михайловна – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела организации менеджмента, публичного управления и администрирования, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10, e-mail: pohylenko29@gmail.com).

КОРИНЕЦЬ Роман Ярославович – кандидат экономических наук, почетный президент Национальной ассоциации сельскохозяйственных консультационных служб Украины (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10, e-mail: rkorinets@gmail.com).

УДК: 338.439.6-044.247

DOI: 10.37128/2411-4413-2021-3-6

**УДОСКОНАЛЕННЯ
СИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ
ЯКІСТЮ ТА
БЕЗПЕЧНІСТЮ
АГРОХАРЧОВОЇ
ПРОДУКЦІЇ В
УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ**

БРОЯКА А.А.,
*кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету економіки та
підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

У статті досліджено сутність та значення системи управління якістю у процесі забезпечення якості та безпечності агрохарчової продукції, розглянуто основні аспекти та передумови її запровадження вітчизняними підприємствами в контексті реалізації Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. Проаналізовано нормативно-правові документи, які регламентують питання безпечності агрохарчових продуктів, рівень їхньої

гармонізації із законодавством України та запровадження вітчизняними операторами агрохарчового ринку. Виявлено, що переважно великі підприємства імплементують систему управління якістю. Це пов'язано, передусім, із додатковими витратами на її запровадження. Акцентовано увагу на необхідності дотримання вимог стандартів ISO 9001 Системи управління якістю, ISO 22000 Системи управління безпечністю харчових продуктів та принципів Міжнародної системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках НАССР для підвищення конкурентоздатності аграрної та харчової продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках і гарантування стійкого рівня її якості. Наведено основні вимоги стандартів харчової продукції. Простежено динаміку розвитку процесів сертифікації на вітчизняних підприємствах, зокрема, за кількістю отриманих сертифікатів якості групи ISO в Україні. Виявлено загальногосподарські та специфічні причини, що гальмують зростання якості та безпечності агрохарчової продукції на вітчизняних підприємствах, серед яких: недостатня технологічна оснащеність та низький рівень впровадження інновацій; неврегульованість нормативно-правової бази щодо якості продукції; ціновий диспаритет між вартістю сировини і кінцевого продукту, обумовлений значною кількістю посередників у логістичному ланцюгу тощо. Запропоновано систему управління якістю продукції, яка є соціально-еколого-економічною системою і поєднує у собі злагоджену взаємодію різних видів підсистем управління якістю.

Ключові слова: якість, безпечність, управління якістю, агрохарчова продукція, сертифікація, стандартизація, ISO 9001, ISO 22000, НАССР.

Табл.: 2. Рис.: 3. Літ.: 20.

IMPROVING THE QUALITY AND SAFETY MANAGEMENT SYSTEM OF AGRI-FOOD PRODUCTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

BROYAKA Antonina,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Economics and Business,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

The article examines the essence and significance of the quality management system in the process of ensuring the quality and safety of agri-food products, considers the main aspects and prerequisites for its introduction on Ukrainian enterprises in the context of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. The legal and regulatory documents governing the safety of agri-food products, the level of their harmonization in Ukraine and implementation by Ukrainian operators of the agri-food market are analyzed. It was revealed that mainly large enterprises are currently implementing a quality management system, which is primarily associated with additional costs for its implementation. Attention is focused on the necessity to comply with the requirements of ISO 9001 Quality Management Systems, ISO 22000 Food Safety Management Systems, as well as the principles of the International System for Hazard Analysis and Control at Critical Points of HACCP to increase the competitiveness of agricultural and food products in the domestic and foreign markets and ensure it sustainable quality. The basic requirements of food product standards have been introduced. The dynamics of the development of certification processes at Ukrainian enterprises is traced, in particular, by the number of received quality certificates of the ISO group in Ukraine. General economic and specific reasons that hinder the growth of the quality and safety of agri-food products at Ukrainian enterprises were identified,

including: low level of technological equipment and slow development of innovative processes; imperfection of the domestic regulatory framework in the field of product quality regulation; significant price disparity and the presence of a large number of intermediaries in the chain from the producer of raw materials to the customer etc. A quality management system is proposed, which is a socio-ecological and economic system and combines a well-coordinated interaction of various types of quality management subsystems.

Key words: quality, safety, quality management, agri-food products, certification, standardization, ISO 9001, ISO 22000, HACCP.

Tabl.: 2. Fig.: 3. Ref.: 20.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ И БЕЗОПАСНОСТЬЮ АГРОПИЩЕВОЙ ПРОДУКЦИИ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

БРОЯКА А.А.,
кандидат экономических наук, доцент,
декан факультета экономики и предпринимательства,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)

В статье исследована сущность и значение системы управления качеством в процессе обеспечения качества и безопасности агропищевой продукции, рассмотрены основные аспекты и предпосылки её внедрения отечественными предприятиями в контексте реализации Соглашения об ассоциации Украины с Европейским Союзом. Проанализированы нормативно-правовые документы, регламентирующие вопросы безопасности агропищевой продукции, уровень их гармонизации в Украине и внедрения отечественными операторами агропищевого рынка. Выявлено, что сейчас, в основном, крупные предприятия имплементируют систему управления качеством, что связано, прежде всего, с дополнительными затратами на её внедрение. Акцентировано внимание на необходимости соблюдения требований стандартов ISO 9001 Системы менеджмента качества, ISO 22000 Системы управления безопасностью пищевых продуктов, а также принципов Международной системы анализа опасных факторов и контроля в критических точках HACCP для повышения конкурентоспособности аграрной и пищевой продукции на внутреннем и внешнем рынках, а также обеспечения её устойчивого качества. Наведены основные требования стандартов пищевой продукции. Прослежена динамика развития процессов сертификации на отечественных предприятиях, в частности, по количеству полученных сертификатов качества группы ISO в Украине. Выявлено общехозяйственные и специфические причины, тормозящие рост качества и безопасности агропищевой продукции на отечественных предприятиях, среди которых: низкий уровень технологической оснащенности и медленное развитие инновационных процессов; несовершенство отечественной нормативно-правовой базы в сфере регулирования вопросов качества продукции; значительный ценовой диспаритет и наличие большого количества посредников в цепи от производителя сырья до конечного покупателя и т.д. Предложена система управления качеством, которая является социально-эколого-экономической системой, сочетающей в себе слаженное взаимодействие различных видов подсистем управления качеством.

Ключевые слова: качество, безопасность, управление качеством, агропищевая продукция, сертификация, стандартизация, ISO 9001, ISO22000, HACCP.

Tabl.: 2. Рис.: 3. Лит.: 20.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процесі нині є характерною ознакою та пріоритетним напрямом розвитку аграрного сектору економіки України, що вимагає масштабного застосування у вітчизняній практиці господарювання нової системи технічного та санітарного регулювання європейського зразка, одним із об'єктів якої є якість і безпечність аграрної та харчової продукції. Адже саме агропродовольча група є традиційною товарною експортною номенклатурою українських товаровиробників, тому адаптація інструментів державного регулювання та забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції є стратегічним завданням у теперішніх достатньо складних політичних та соціально-економічних умовах.

Рівень якості та безпечності аграрної та харчової продукції – ключова характеристика, яка віддзеркалює сучасні потреби та виробничі цінності нового покоління, що ґрунтуються на поєднанні комерційної орієнтованості виробників і суспільної необхідності у сільгоспсировині та продуктах харчування належної якості. При цьому важливим є не тільки забезпечення попиту на внутрішньому ринку, а й вихід конкурентоспроможної вітчизняної продукції на світові, зокрема й європейські ринки. Проте, аналіз процесів управління якістю та екологічною безпечністю агрохарчової продукції дозволяє стверджувати про наявність ряду проблем, як нормативно-технічного, так і організаційно-економічного характеру, які потребують невідкладного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики управління якістю винесено на розгляд у публікаціях таких вітчизняних вчених як: Ковтун В.А. [9], Криворук Б.М., Лапін О.В., Тахтай Н.В., Трум А.В., Сімкова Т.О. [16], Ставська Ю.В. [18], Хаєцька О.П. [20] та ін. Вагомі наукові розробки з актуальних проблем управління якістю в агропродовольчому комплексі України містяться у працях Андрійчука В.Г., Барановської Р.І., Бидик А.Г. [4], Буряк Р.І. [5], Гончарук І.В. [6], Дудара Т.Г., Ковальчук С.Я. [6], Крисанова Д.Ф. [10], Легези Д.Г., Шпичака О.М. та інших дослідників. Зокрема, Буряк Р.І. обґрунтовує значення якості продукції як вагової передумови її експорту на європейський ринок та пропонує окремі підходи щодо оцінювання якості продукції на аграрних підприємствах із позиції постійного самовдосконалення [5, с.108-113].

Крисанов Д.Ф. наголошує на тому, що закріплення відповідальності за кожним конкретним виробником дозволяє ще на початкових стадіях виявляти наявні та потенційні порушення вимог законодавства про безпечність харчових продуктів у будь-якій ланці продовольчого ланцюга й унеможливить виробництво та потрапляння до столу споживачів небезпечних продуктів [10, с. 57].

Бидик А.Г. зазначає, що однією із причин недостатнього обсягу експорту готових харчових продуктів є їхня невідповідність стандартам безпечності та якості продукції, встановленим європейськими нормами [4, с. 209]. Отже,

вимоги до системи управління якістю в аграрних і продовольчих підприємствах та безпечності агрохарчової продукції, внаслідок поглиблення євроінтеграційних процесів, залишаються вкрай актуальними й потребують подальших наукових досліджень для розроблення практичних рекомендацій вітчизняним товаровиробникам.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження організаційно-економічних умов і нормативно-технічних положень щодо запровадження системи управління якістю і безпечністю агрохарчової продукції на вітчизняних підприємствах на засадах гармонізації з міжнародними нормами і стандартами та її удосконалення з урахуванням сучасних викликів ринку та здобутків європейської практики господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Євроінтеграція відкриває для зовнішньоекономічної діяльності України додаткові можливості: залучення іноземних інвестицій та впровадження зарубіжних інноваційних технологій; вихід на світові ринки; стимулювання підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників; можливість вільного пересування продукції, робочої сили, капіталу в межах ЄС; перейняття традицій господарювання розвинених країн ЄС, співробітництво з ними. Основні виклики для подальшого розвитку агропромислового сектору України, в контексті нарощування експорту, окреслені у Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року. Серед них – необхідність гарантування безпечності продукції (санітарні та фітосанітарні заходи, розвиток системи державного контролю), трансформація структури експорту в бік збільшення частки продукції переробки (зміна співвідношення між сировиною, продуктами первинної переробки та готовою продукцією з 55/34/11 на 39/40/21 до кінця 2026 року), збільшення експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості на 17% протягом строку реалізації Стратегії [15]. Саме розв'язання проблеми гарантування безпечності продукції є відправною точкою для вирішення зазначених стратегічних завдань розвитку агропромислового сектору національної економіки, адже технічні бар'єри та санітарні вимоги щодо безпечності та якості продукції залишаються головними перешкодами для торгівлі аграрною та харчовою продукцією на європейському ринку. Посилити конкурентоспроможність та експортний потенціал даної товарної групи дозволить масштабне впровадження систем безпеки та якості продукції українського виробництва у практичну діяльність суб'єктів аграрного та переробного бізнесу, а також системний моніторинг щодо дотримання вимог та регулярне оприлюднення його результатів.

Передумовою утвердження на нових ринках збуту у довгостроковому періоді є забезпечення більш високої якості продукції з урахуванням потреб зацікавлених сторін, а не утримання відносно нижчого рівня цін. Тому система управління якістю продукції на підприємстві, незалежно від форми власності й

масштабу виробництва, повинна оптимально поєднувати засоби, методи та інструменти, які забезпечать виробництво продукції не лише для задоволення поточних потреб споживачів, а й розробку нової продукції, орієнтованої на майбутні потреби і запити ринку, враховуючи їх структуру, динаміку, місткість, кон'юнктуру тощо.

Варто розмежувати поняття «управління якістю продукції» та «управління якістю діяльності підприємства». Управління якістю продукції – це перманентний цілеспрямований процес впливу на фактори та умови виробництва продукції, що характеризується критерієм оптимальності висунутих до неї вимог та максимально ефективним її майбутнім використанням. Управління ж якістю діяльності підприємства – це більш узагальнююча категорія, безпосереднім елементом якої є менеджмент якості продукції. Вона є системою управління для спрямування та контролювання усіх напрямів діяльності (виробничо-технологічного, кадрового, ринкового, зовнішньоекономічного, інноваційного) відносно критерію якості. Ця система керує комплексним планом діяльності підприємства, що спрямований на розробку і впровадження агрегованого підходу із забезпечення та поліпшення якості діяльності, продукції та послуг на усіх ключових процесах підприємства [7, с. 172].

Цілями впровадження системи управління якістю на підприємствах є: отримання сертифікату якості; забезпечення лояльності потенційних споживачів, клієнтів і партнерів; підвищення конкурентоспроможності; виведення підприємства на нові, зокрема, міжнародні ринки з відповідною ціновою політикою.

Стратегічною передумовою повноцінного партнерства України у світовій спільноті є прийняття й поступове впровадження передових концепцій системи управління якістю, що викладені в міжнародних стандартах серії ISO 9000/9001. Наразі стандарти ISO 9001 прийняті у понад 190 країн світу (зокрема Китай, Італія, Японія, Велика Британія, США, Індія, Франція, Німеччина та ін.) [1] і застосовуються різними підприємствами незалежно від сфери діяльності. Євроінтеграційні процеси аграрного сектору, адаптація до вимог європейського харчового законодавства і підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, відкриття кордонів для торгівлі, зокрема й харчовими продуктами, сприяють прагненню виробників налагодити стійку торгівлю із ЄС високоякісною продукцією. Проте, забезпечення конкурентоспроможності агрохарчової продукції передбачає дотримання ряду умов: гармонізація українського законодавства у сфері агрохарчового виробництва з європейським; відповідність методів і принципів діяльності вітчизняних офіційних державних контролюючих органів методам і принципам діяльності аналогічних органів у ЄС; дотримання вимог щодо якості та безпечності продукції агрохарчових виробників і постачальників сировини, що залежить від багатьох факторів, починаючи від виду продукції та типу технологічних

процесів, існуючих на виробництві, до розміру підприємства [6, с. 77].

Згідно інформації Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції станом на кінець 2018 року виконання Угоди про асоціацію в країні оцінювалось у 42%, один із найвищих показників виконання Угоди саме у галузі сільського господарства – 88%. Для виробників це означає зміни в господарській діяльності та агровиробничій практиці, адже, незалежно від тривалості процесу адаптації законодавства, їм необхідно змінюватись у відповідності до вимог ЄС [3]. У 2020 році, за інформацією Міністерства з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, прогрес щодо виконання Угоди невеликий (34%), однак загальний прогрес із 2014 року до нині складає 54% [8].

Питання безпечності агрохарчової продукції в Україні регулюється низкою нормативно-правових документів, серед яких: Закони України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [14], «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [11], «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів», «Про ветеринарну медицину»; ДСТУ ISO22000:2007 Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга, Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства від 01.10.2012 р. № 590 «Про затвердження Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР)», ряд Порядків щодо врегулювання процедур реєстрації потужностей, документів контролю безпеки харчових продуктів, виробництва органічної продукції, відбору зразків харчових продуктів тощо. Ці документи до 90% гармонізовані до вимог Codex Alimentarius «Рекомендований міжнародний кодекс правил «Загальні принципи гігієни харчових продуктів» САС/RCP1-1969 (Rev.4-2003) та відповідних регламентів ЄС [3]. Із прийняттям нової редакції Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 16.01.2020 р., окрім гармонізації законодавства України із законодавством ЄС у цьому напрямку, передбачені суттєві зміни у сфері виробництва та обігу харчових продуктів, забезпечення високого рівня захисту здоров'я людей та інтересів споживачів, створення прозорих умов ведення господарської діяльності. Сьогодні європейська система безпечності харчових продуктів визнана однією із найкращих у світі, а європейський споживач вважається найбільш захищеним. Водночас, харчове законодавство ЄС є прикладом екосистемного підходу, що враховує інтереси усіх учасників ринку харчових продуктів.

Паралельно варто враховувати й зміни, що запроваджуються в суміжних галузях, але безпосередньо стосуються аграрного сектору, наприклад, у сфері захисту навколишнього середовища. 1 червня 2021 року Верховна Рада ухвалила у першому читанні проєкт Закону №4568 «Про матеріали і предмети,

що контактують з харчовими продуктами» [12]. Документ гармонізує законодавство України з ЄС у питанні безпеки матеріалів, які використовуються для пакування харчових продуктів, із метою мінімізації ризиків шкоди здоров'ю споживачів, адже є безліч токсичних речовин, які потрапляють із упаковки в організми людей. Прийняття даного закону буде сприяти виробництву і використанню в упаковці безпечних матеріалів, припиненню імпорту і виробництва, а також вилученню із обігу небезпечних матеріалів. Також 1 червня 2021 року підписано Закон України «Про обмеження обороту пластикових пакетів на території України» (буде введено у дію з 10.12.2021 року) [13]. Документом пропонується впровадити механізми стимулювання розвитку виробництва біорозчинних пластикових пакетів, а також ввести відповідальність за порушення вимог у сфері розповсюдження пакетів.

Крім того, з березня 2021 року набрав чинності оновлений Регламент 2019/1381 від 20.06.2019 р. про прозорість та стійкість оцінки ризиків у харчовому ланцюзі ЄС [2], з метою підвищити прозорість оцінки ризику в харчовому ланцюгу, зміцнити надійність, об'єктивність і незалежність наукових досліджень, що надаються в Європейське агентство з безпеки харчових продуктів (EFSA), а також посилити нагляд із його боку. Регламент був розроблений у зв'язку з реалізацією Європейської громадянської ініціативи стосовно використання пестицидів та має на меті модернізацію стандартів ЄС щодо безпеки продуктів харчування. Ним передбачено:

- більшу прозорість: громадяни матимуть доступ до усіх досліджень та інформації, наданої харчовою промисловістю у процесі оцінки ризиків;

- доступ до інформації зацікавлених сторін та громадськості щодо здійснених/поданих/започаткованих досліджень із питань безпеки харчових продуктів. За обґрунтованих підстав гарантується збереження конфіденційності, якщо оприлюднення може суттєво зашкодити комерційним інтересам компаній;

- незалежність досліджень: EFSA буде проінформовано про всі замовлені дослідження, щоб компанії, які подають заявки на отримання дозволів постачання харчових продуктів, не приховували невігідних для них досліджень;

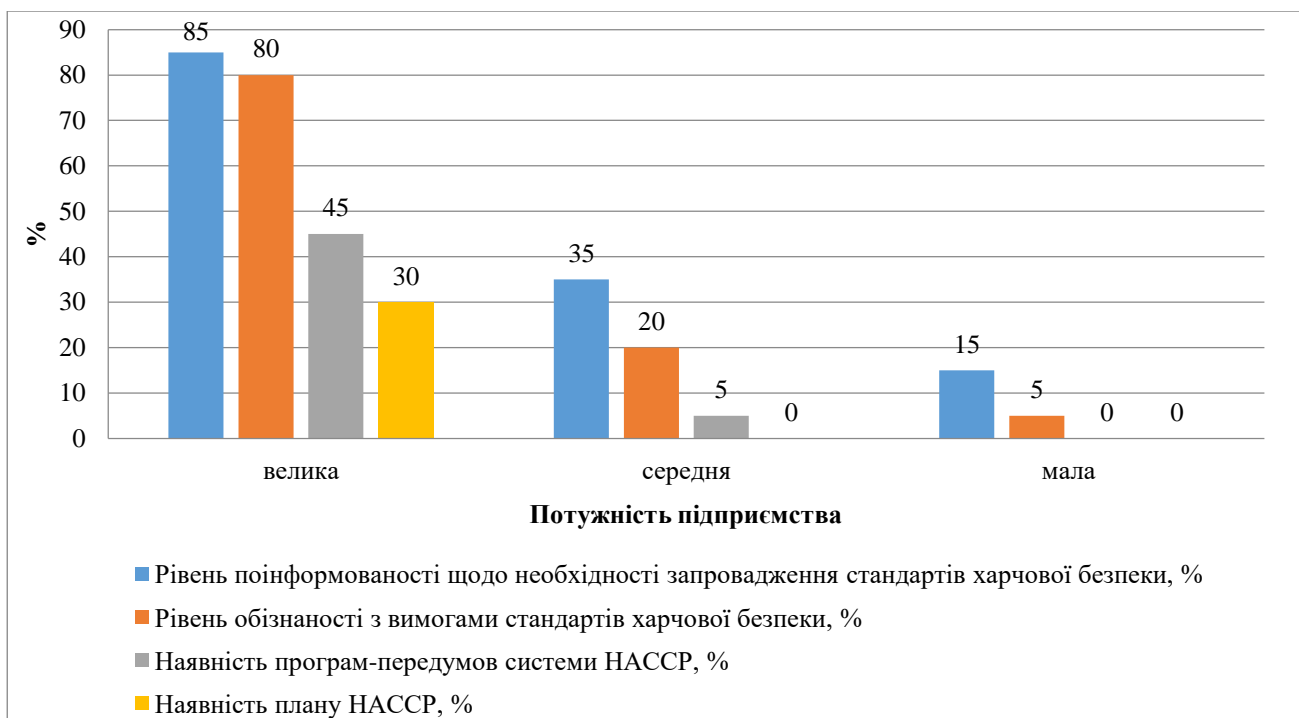
- посилення управління та наукової співпраці: держави-члени ЄС, громадянське суспільство та Європейський Парламент залучатимуться до управління EFSA шляхом забезпечення їхнього належного представлення в Раді управління EFSA;

- посилення комунікації щодо ризиків: розробка та схвалення загального плану інформування про ризики, спрямованого на проведення комунікаційної стратегії щодо ризиків для безпеки харчових продуктів протягом усього процесу їхнього аналізу в поєднанні з відкритим діалогом із зацікавленими сторонами.

Серед орієнтирів у питаннях імплементації законодавчих актів ЄС у сфері сільськогосподарської продукції є Додаток XXXVIII до Угоди про асоціацію України з ЄС, який включає перелік регламентів, директив, рішень, рекомендацій та повідомлень ЄС, що стосуються усіх сфер сільського господарства: від виробництва насіння, продуктів тваринного походження до питань виноробства та торгівлі овочами і плодами. За своєю суттю рекомендовані юридичні стандарти визначають вимоги до показників якості та безпечності різних видів продукції за принципом «відповідність назви продукту його складу»; окреслюють правила для органічного виробництва та маркування органічної продукції, співіснування генетично модифікованих сільськогосподарських культур і органічного землеробства; встановлюють технічні стандарти щодо продажу окремих товарів, а також базові правила організації ринків продукції рослинного і тваринного походження та програм надання прямої підтримки.

Гармонізація законодавства України до ЄС є надзвичайно важливим аспектом у напрямі вдосконалення системи управління якістю та безпечністю агрохарчової продукції в умовах євро інтеграційних процесів, проте, не менш важливим є його запровадження та дотримання. Як свідчать дослідження, здійснені у Вінницькій області, де у 2020 році налічувалося 14448 зареєстрованих потужностей операторів ринку харчових продуктів, найбільшу зацікавленість та активність щодо запровадження стандартів харчової безпеки проявляють великі підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Загальний стан впровадження законодавства з безпеки харчових продуктів у Вінницькій області у 2019 р., %

Джерело: сформовано автором за даними [17]

Аналіз показав, що необхідною умовою є обізнаність підприємців щодо запровадження системи безпеки агрохарчових продуктів. Найбільше опитані респонденти зазначили, що потребують роз'яснення законодавства щодо запровадження системи безпеки харчових продуктів (44%) та відповідного документального забезпечення (26%). Наразі лише 10% серед опитаних операторів ринку харчової продукції у Вінницькій області у повному обсязі запровадили систему НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points), більшість запроваджують її лише на стадії первинного виробництва (42%), близько 28% схиляються до застосування спрощеного підходу до запровадження системи безпеки харчових продуктів [17, с. 7-10].

Однією із основоположних системних змін щодо удосконалення якості та безпечності агрохарчової продукції має бути запровадження Міжнародної системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках НАССР, яка інтегрована в законодавство ЄС.

Система НАССР – це надійний засіб захисту споживачів харчових продуктів, яка покликана ідентифікувати, оцінювати і контролювати небезпечні фактори та гарантує безпечність продукції на повному шляху харчового ланцюга, а також дозволяє не тільки контролювати якість і безпеку продукції, а й попереджати виникнення перебоїв і загроз щодо дотриманням якості продукції [6, с. 86].

Визнання системи НАССР світовою спільнотою зумовлено її ефективністю, що забезпечується системним підходом, оптимальним поєднанням практичних і наукових засад ідентифікації небезпечних біологічних, хімічних та фізичних чинників, розробленням експрес-методів визначення показників безпечності та приведення їх до допустимого рівня. Вона є універсальною до застосовування різними підприємствами: від постачальників сировини до виробників та продавців готової продукції. Її впровадження затверджено в Україні Законом «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [14] та доповнено рядом інших законодавчих актів. Встановлені терміни для усіх операторів ринку харчових продуктів щодо впровадження системи НАССР – 3 роки з моменту набрання чинності цієї норми, тобто до 20 вересня 2019 року, що відбувалося у декілька етапів (табл. 1). Проте, цей кінцевий термін не був дотриманий усіма операторами ринку.

Впровадження системи НАССР в аграрних та харчових підприємствах сприяє удосконаленню планування їхньої подальшої діяльності; підтриманню на належному рівні якості та безпеки харчової продукції; перевірці відповідності фактичних заходів запланованим та їхній фіксації; визначенню й усуненню проблем щодо безпеки харчової продукції та документуванню процесу і часу вирішення проблем.

Етапи впровадження НАССР в Україні

Етап	Терміни введення	Заходи
1 етап	До 20 вересня 2017 року	Впровадження системи НАССР для потужностей, які провадять діяльність із харчовими продуктами, у складі яких є необроблені інгредієнти тваринного походження (крім малих потужностей), зокрема: виробники свинини, яловичини, курятини, молока як сировини. На тваринницьких фермах повинна бути впроваджена належна виробнича практика (GAP).
2 етап	До 20 вересня 2018 року	Процедуру повинні пройти підприємства (крім малих потужностей), які мають справу із харчовими продуктами, у складі яких відсутні необроблені інгредієнти тваринного походження, тобто виробники готової до споживання продукції (кондитерські фабрики, підприємства з переробки і виробництва плодової і овочевої продукції).
3 етап	До 20 вересня 2019 року	Введення системи НАССР на малих потужностях, зокрема, закладів громадського харчування. Проте, наразі до цього переліку не включено виробників кормів, що є важливою ланкою у гарантуванні безпеки тваринницької продукції, тому для цього виду діяльності також будуть запроваджені вимоги по управлінню якістю.
4 етап	З 20 вересня 2019 року по теперішній час	Останній етап інтеграції нової системи на усіх українських підприємствах, які пов'язані з харчовими продуктами. Невиконання обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР, тягне за собою накладення штрафу на юридичних осіб – у розмірі від 30 до 75 мінімальних заробітних плат, на фізичних осіб-підприємців – від 3 до 15 мінімальних заробітних плат та зупинення роботи потужності.

Джерело: сформовано автором за даними [6, 11, 14, 18]

Аналогом НАССР є два стандарти Системи управління безпечністю харчових продуктів ДСТУ 4161-2003 та ISO 22000. Основні вимоги стандартів безпеки харчових продуктів наведені на рис. 2.

Рис. 2. Основні вимоги стандартів безпеки харчових продуктів

Джерело: сформовано автором

Україна наразі має значно нижчі показники щодо кількості впроваджень системи управління якістю та сертифікації, ніж у країнах ЄС чи США, проте, вітчизняні підприємства вже демонструють достатній рівень усвідомлення необхідності застосування ефективних механізмів управління та ведення

діяльності на засадах впровадження і функціонування сучасних стандартів якості серії ISO. У таблиці 2 наведено дані щодо кількості сертифікатів ISO, виданих в Україні протягом 2013-2019 рр. На початку 2020 року за період шести попередніх років вітчизняним підприємствам було видано майже 9 тис. сертифікатів, підтверджуючих запровадження системи управління якістю, та майже 1,5 тис. – системи управління безпечністю харчових продуктів. Найбільша кількість сертифікатів вітчизняним підприємствам по ISO 9001 видано в металургійній, харчовій та машинобудівній галузях [1].

Таблиця 2

Кількість виданих в Україні сертифікатів за стандартами ISO у 2013-2019 рр.

Тип стандарту	Кількість стандартів за рік, шт.							2019 до 2013, +/-
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
ISO 9001 Система управління якістю	1275	1311	1052	1386	1173	1294	1506	231
ISO 22000 Система управління безпечністю харчових продуктів	173	201	167	209	186	199	363	190
ISO 14001 Система екологічного керування	196	190	155	442	193	222	251	55
ISO 27001 Система управління інформаційною безпекою	12	9	12	22	47	49	55	43

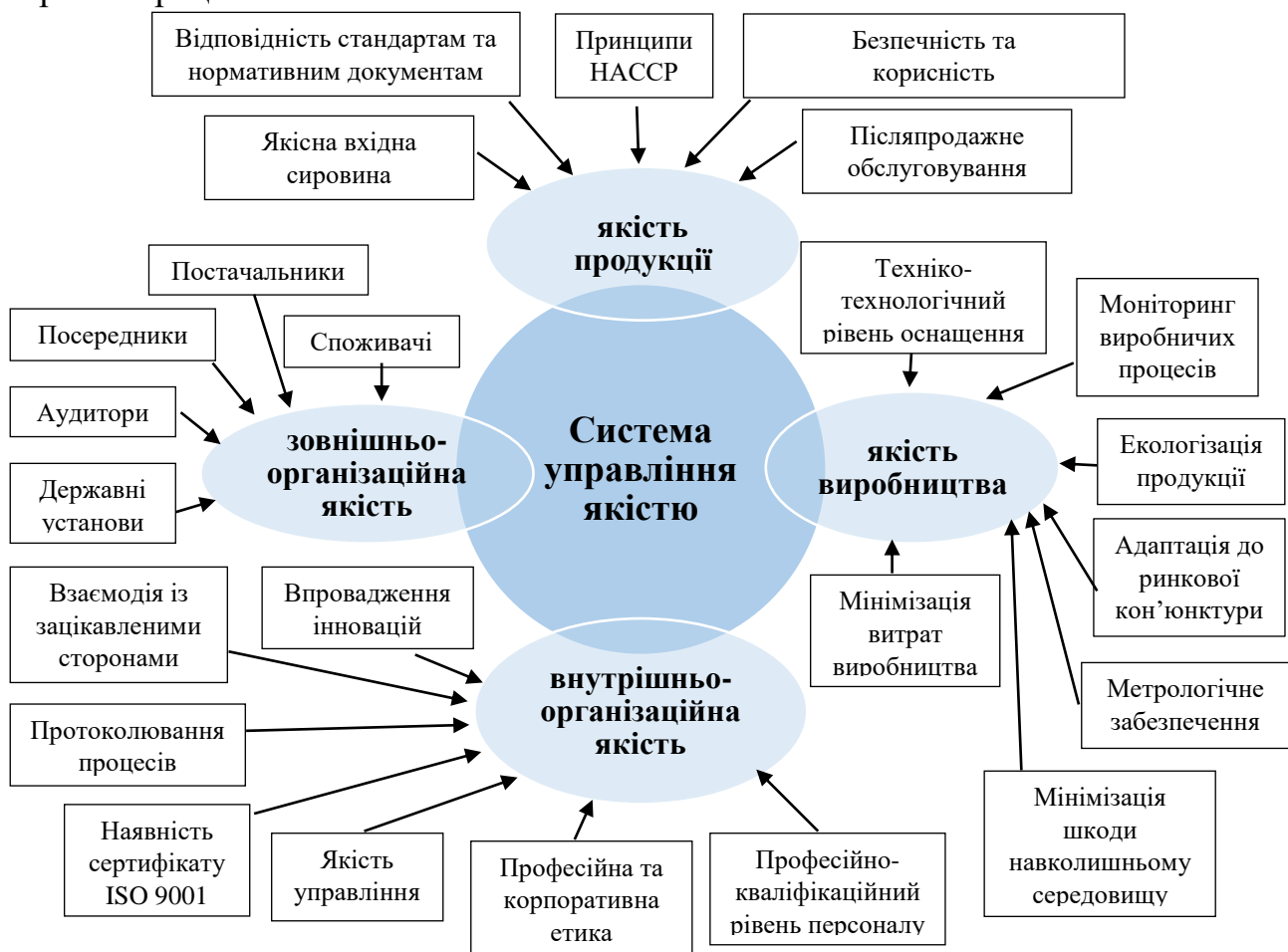
Джерело: сформовано автором за даними [1]

Зрозуміло, що сертифікація продукції можлива лише за її належної якості та відповідності вимогам. Проте, існує ряд загальногосподарських перешкод, що заважають досягти високої конкурентоспроможності, якості та безпечності агропромисловим виробникам: низький рівень технологічної оснащеності та повільний розвиток інноваційних процесів; недосконалість вітчизняної нормативно-правової бази у сфері регулювання питань якості продукції; значний ціновий диспаритет та наявність великої кількості посередників у ланцюгу від виробника сировини до кінцевого споживача; недосконалість ринкової інфраструктури та неефективний механізм інтеграції між аграрними виробниками, переробними підприємствами і торговельними організаціями; низька платоспроможність споживачів; нестача висококваліфікованих кадрів; порушення науково обґрунтованих підходів до ведення сільгоспвиробництва; неефективна система державної підтримки суб'єктів вітчизняного АПК; нераціональне використання земельних, водних та біоресурсів тощо. Більш специфічними причинами, що впливають на зниження якості агрохарчової продукції, є: низька якість сировини та неправильне поводження з нею; зміни у формулі та технології виробництва продукції; перехресне забруднення; неналежне обслуговування; недотримання стандартів якості тощо.

Аналізуючи виявлені на підприємствах вітчизняного АПК проблеми, доцільним стає розроблення удосконаленої системи управління якістю продукції відповідно до існуючих виробничих та споживчих потреб внутрішнього ринку, а також сучасних вимог європейського ринку, оскільки спрямованість агрохарчової продукції саме на європейські ринки збуту передбачена у стратегії розвитку агросектору України до 2030 року. При цьому,

згідно з концептуальною моделлю петлі якості, послідовне дотримання якості процесів на різних стадіях життєвого циклу продукції суттєво впливає на кінцеву якість результату.

Система управління якістю на підприємстві передбачає ефективне функціонування та взаємодію її підсистем, які визначають внутрішньо-організаційну, зовнішньо-організаційну якість, якість виробництва, якість продукції (рис. 3). Кожна з цих підсистем включає сукупність елементів, завдяки яким ідентифікуються та диференціюються процеси й визначаються можливості управління ними, що уможливує високий рівень адаптації системи та підприємства загалом до нових умов ринкового середовища євроінтеграції.

Рис. 3. Складові системи управління якістю на аграрних та харчових підприємствах

Джерело: сформовано автором

Особлива увага приділяється саме якості продукції, адже виробництво та реалізація товарів і послуг високої якості підвищує їхню конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також дохідність підприємства. Висока якість продукції досягається завдяки контролю на всіх етапах операційного ланцюга: вибір вхідної сировини

належної якості, дотримання нормативних документів та стандартів під час виробництва, відповідність готової продукції очікуванням та потребам споживачів, безпечність її використання та споживання. Якість продукції значною мірою залежить від технічного та технологічного оснащення, систематичних метрологічних перевірок, контрольованості та послідовності операційних процесів, що запобігає нераціональним витратам. Актуальною вимогою сьогодення є дотримання принципів лояльності та мінімізації шкідливого впливу щодо навколишнього середовища.

Наведена система управління якістю є соціально-еколого-економічною системою, яка ґрунтується на вимогах міжнародних стандартів ISO 9001 та враховує додаткові соціальні та екологічні аспекти, й складається з різномірних підсистем управління якістю (продукції, технологій, людського капіталу тощо), які злагоджено взаємодіють між собою. Робота системи гармонізована з принципами управління якістю продукції НАССР і повинна бути забезпечена належними фінансовими, нормативними, технологічними та інформаційними ресурсами. Управління системою має комплексно здійснюватися безпосередньо відділом управління якістю підприємства та його керівництвом.

Висновки. Підвищення вимог до якості та безпечності аграрної та харчової продукції потребує запровадження системного підходу до організації управління на підприємствах, що ґрунтується на міжнародних стандартах. Система управління якістю на основі стандарту ISO 9001 має на меті вирішення проблем загальноорганізаційного характеру, у той час як система безпечності продукції на основі принципів НАССР орієнтована на управління небезпечними чинниками. Функціонування на підприємстві системи управління якістю підтверджує його ринкову стабільність та здатність забезпечувати споживачів продукцією очікуваної ними якості. Основними перевагами від запровадження системи управління якістю на підприємстві є: підвищення продуктивності виробництва та якості кінцевої продукції; зниження виробничих витрат; підвищення виробничої і фінансової дисципліни; зміцнення конкурентоспроможності підприємства; поліпшення виробничого та психологічного мікроклімату на підприємстві; збільшення вмотивованості персоналу; зростання задоволеності споживачів; відповідність вимогам чинних норм законодавчо-правових актів; зміцнення економічної стабільності; охорона навколишнього середовища; можливість отримати переваги в тендерах, у залученні кредитів та інвестицій; можливість використання сертифікатів ISO для своєї промоції на ринку тощо.

Після наближення українського виробництва до стандартів ЄС, вітчизняна продукція рослинного і тваринного походження зіткнеться з меншими нетарифними бар'єрами. Крім того, вихідна європейські ринки сприятиме її полегшеному доступу до інших країн світу, що є позитивним зовнішнім ефектом. У результаті спрощення торговельних процедур, зменшення кількості дозволів та інспекцій скоротяться деякі статті витрат.

Однак, вітчизняні виробники матимуть й додаткові витрати, пов'язані з дотриманням європейських стандартів якості. Проте, виробники товарів більш високої якості виграють від додаткового нормативно-правового тиску на недобросовісних виробників. Виграш споживачів полягатиме в одержанні більш якісної продукції та забезпеченні належного захисту своїх прав.

Отже, масштабне застосування системи безпечності та якості аграрної та харчової продукції в Україні дозволить підвищити рівень задоволення вимог споживачів у сфері безпеки життя і здоров'я громадян, екологічної безпеки та охорони довкілля, сприятиме безперешкодному виходу продукції українського виробництва на світовий ринок, зокрема європейський.

Список використаних джерел

1. ISO Survey of certifications to management system standards. URL: <https://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=18808772&objAction=browse&viewType=1> (дата звернення: 21.06.2021).
2. Regulation (EU) 2019/1381 of the European Parliament and of the Council of June 20, 2019 on the transparency and sustainability of the EU risk assessment in the food chain. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1381/oj> (дата звернення: 19.06.2021).
3. Адаптація до законодавства ЄС: у фокусі малі та середні виробники аграрної продукції. Базове дослідження. Київ, 2019. 52 с. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Adaptatsiya-do-zakonodavstva-YES_u-fokusi-mali-ta-seredni-vyrobnyku-agrarnoyi-produktsiyi-2e-vydannya.pdf (дата звернення: 02.06.2021).
4. Бидик А.Г. Основні учасники системи технічного регулювання, об'єктом якої є якість та безпечність аграрної та харчової продукції. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. № 1 (24). С. 209-214. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.24-31>.
5. Буряк Р.І. Методологічні підходи до оцінки якості діяльності підприємств аграрної сфери економіки. *Економіка і управління*. 2011. № 1. С. 108-113.
6. Гончарук І.В., Ковальчук С.Я., Цицюра Я.Г., Лутковська С.М. Динамічні процеси розвитку органічного виробництва в Україні: монографія. Вінниця: Твори, 2020. 478 с.
7. Данченко О.Б. Белова О.І., Сафар Х.М. Основні аспекти управління якістю діяльності підприємства торгівлі. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. Вип. 2 (54). С. 169-175. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-169-175>.
8. Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом із 2014 року досяг на сьогодні 54%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3220442-zagalnij-progres-vikonanna-ugodi-pro-asociaciu-z-es-dosag-54-stefanisina.html> (дата звернення: 02.06.2021).

9. Ковтун В.А. Напрями управління якістю аграрної продукції. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 4 (15). С. 104-107. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-4-17>.

10. Крисанов Д.Ф. Інтеграція агрохарчового сектора України в єдиний нормативний простір Європейського Союзу: монографія; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2016. 368 с.

11. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18.05.17 р. № 2042-VIII у редакції від 21.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text> (дата звернення: 21.06.2021).

12. Про матеріали і предмети, що контактують з харчовими продуктами: Проект Закону України № 4568 від 04.01.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70786 (дата звернення: 21.06.2021).

13. Про обмеження обігу пластикових пакетів на території: Закон України № 1489-IX від 01.06.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-20#Text> (дата звернення: 21.06.2021).

14. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України № 771/97-ВР від 23.12.1997 р. у редакції від 21.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.06.2021).

15. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 588-р від 10.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80> (дата звернення: 02.06.2021).

16. Сімкова Т.О., Кириченко А.І. Тенденції розвитку систем управління якістю підприємств України за рахунок впровадження світових стандартів. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 482-489.

17. Сологуб О.П., Зільберт Є.М., Драгунов О.В. Адаптація окремих норм Угоди про Асоціацію Україна – ЄС та підвищення обізнаності МСБ про їх виконання в частині ефективного впровадження системи забезпечення якості харчових продуктів у Харківській і Вінницькій областях. Аналітична записка. Вінниця, Харків, 2019. 42 с.

18. Ставська Ю.В. Система безпечності харчових продуктів як передумова експорту орієнтованого сільського господарства. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 10 (26). С. 90-98.

19. Труш Ю.Л., Григорців М.В., Заїнчовська І.А. Система управління безпечністю харчових продуктів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 3. С. 74-77.

20. Хаєцька О.П. Напрямки удосконалення механізму управління якістю

продукції. *Економіка, облік, фінанси та право в умовах глобалізації: тенденції та перспективи: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф.*, (Полтава, 12 вересня 2019 р.). У 3 ч. Ч. 2. Полтава : ЦФЕНД, 2019. С. 25-27.

References

1. ISO Survey of certifications to management system standards. *isotc.iso.org*. Retrieved from: <https://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=18808772&objAction=browse&viewType=1> [in English].
2. Regulation (EU) 2019/1381 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on the transparency and sustainability of the EU risk assessment in the food chain. *data.europa.eu*. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1381/oj> [in English].
3. Adaptatsiia do zakonodavstva YeS: u fokusi mali ta seredni vyrobnyky ahrarnoi produktsii. Bazove doslidzhennia [Adaptation to EU legislation: focusing on small and medium-sized agricultural producers. Basic research]. (2019). Kyiv. *civic-synergy.org.ua*. Retrieved from: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Adaptatsiya-do-zakonodavstva-YES_u-fokusi-mali-ta-seredni-vyrobnyky-agrarnoyi-produktsiyi-2e-vydannya.pdf [in Ukrainian].
4. Bydyk, A.H. (2020). Osnovni uchasyky systemy tekhnichnoho rehuliuвання, obiektoм yakoi ye yakist ta bezpechnist ahrarnoi ta kharchovoi produktsii [The main participants in the system of technical regulation, about the quality and safety of agricultural and food products]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: economy, business and management*. 1 (24), 209-214 [in Ukrainian].
5. Buriak, R.I. (2011). Metodolohichni pidkhody do otsinky yakosti diialnosti pidpriemstv ahrarnoi sfery ekonomiky [Methodological approaches to assessing the quality of agricultural enterprises]. *Ekonomika i upravlinnia – Economics and management*, 1, 108-113 [in Ukrainian].
6. Honcharuk, I.V., Kovalchuk, S.Ya., Tsytsiura, Ya.H., & Lutkovska, S.M. (2020). *Dynamichni protsesy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini [Dynamic processes of development of organic production in Ukraine]*. Vinnytsia: Tvory [in Ukrainian].
7. Danchenko, O.B. Bielova, O.I., & Safar, H.M. (2019). Osnovni aspekty upravlinnia yakistiu diialnosti pidpriemstva torhivli [General aspects of quality management in trading companies]. *Vcheni zapysky universytetu «KROK» – Scientific Notes of «KROK» University*, 2 (54), 169-175 [in Ukrainian].
8. Zahalnyi prohres vykonання Uhody pro asotsiatsiiu Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom iz 2014 roku dosiah na sohodni 54% [The overall progress of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union since 2014 has reached 54%]. *ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3220442-zagalnij-progres-vikonanna-ugodi-pro-asociaciu-z-es-dosag-54-stefanisina.html> [in Ukrainian].
9. Kovtun, V.A. (2019). Napriamy upravlinnia yakistiu ahrarnoi produktsii

[Directions for managing the quality of agricultural products]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk – Pryazovskiy economic herald*, 4 (15), 104-107 [in Ukrainian].

10. Krysanov, D.F. (2016). *Intehratsiia ahrokharchovoho sektora Ukrainy v yedynyi normatyvnyi prostir Yevropeiskoho Soiuzu [Integration of the agri-food sector of Ukraine into the single regulatory space of the European Union]*. Kyiv, NASU [in Ukrainian].

11. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi kontrol za dotrymanniam zakonodavstva pro kharchovi produkty, kormy, pobichni produkty tvarynnoho pokhodzhennia, zdorovia ta blahopoluchchia tvaryn» № 2042-VIII [Law of Ukraine «On state control over compliance with the legislation on food, feed, animal by-products, animal health and welfare»]. (2017, May 18). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text> [in Ukrainian].

12. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro materialy i predmety, shcho kontaktuiut z kharchovymy produktamy» № 4568 [Draft of the Law of Ukraine «On materials and objects in contact with foodstuffs»]. (2021, January 4). *w1.c1.rada.gov.ua*. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70786 [in Ukrainian].

13. Zakon Ukrainy «Pro obmezhenia obihu plastykovykh paketiv na terytorii» № 1489-IX [Law of Ukraine «On Restricting the Circulation of Plastic Bags on the Territory»]. (2021, June 1). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-20#Text> [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy «Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do bezpechnosti ta yakosti kharchovykh produktiv» № 771/97-VR [Law of Ukraine «On the basic principles and requirements for food safety and quality»]. (1997, December 23). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

15. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii rozvytku eksportu produktsii silskoho hospodarstva, kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti Ukrainy na period do 2026 roku» № 588 [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Strategy for the development of exports of agricultural products, food and processing industries of Ukraine until 2026»]. (2019, July 12). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80> [in Ukrainian].

16. Simkova, T.O., & Kyrychenko, A.I. (2016). Tendentsii rozvytku system upravlinnia yakistiu pidpriumstv Ukrainy za rakhunok vprovadzhennia svitovykh standartiv [Trends in the development of quality management systems of Ukrainian enterprises through the implementation of international standards]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 7, 482-489 [in Ukrainian].

17. Solohub, O.P., Zilbert, Ye.M., & Drahunov, O.V. (2019). Adaptatsiia okremykh norm Uhody pro Asotsiatsiiu Ukraina – YeS ta pidvyshchennia obiznanosti MSB pro yikh vykonannia v chastyni efektyvnoho vprovadzhennia systemy zabezpechennia yakosti kharchovykh produktiv u Kharkivskii i Vinnytskii oblastiak. Analitychna zapyska [Adaptation of certain norms of the EU-Ukraine Association Agreement and raising awareness of SMEs about their implementation in

terms of effective implementation of the food quality assurance system in Kharkiv and Vinnytsia regions. Analytical note]. Vinnytsia, Kharkiv [in Ukrainian].

18. Stavska, Yu.V. (2017). Systema bezpechnosti kharchovykh produktiv yak peredumova eksportoorientovanoho silskoho hospodarstva [Food safety system as a prerequisite for export-oriented agriculture]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics, finance, management: topical issues of science and practical activity*, 10 (26), 90-98 [in Ukrainian].

19. Trush, Yu.L., Hryhortsiv, M.V., & Zainchkovska, I.A. (2016). Systema upravlinnia bezpechnistiu kharchovykh produktiv [Food safety management system]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 3, 74-77 [in Ukrainian].

20. Khaietska O.P. (2019). Napriamky udoskonalennia mekhanizmu upravlinnia yakistiu produktsii [Directions for improving the product quality management mechanism]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Ekonomika, oblik, finansy ta pravo v umovakh hlobalizatsii: tendentsii ta perspektyvy» – International scientific-practical conference «Economics, accounting, finance and law in the context of globalization: trends and prospects»*. (pp. 25-27). Poltava [in Ukrainian].

Відомості про автора

БРОЯКА Антоніна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, декан факультету економіки та підприємництва, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: broyaka@vsau.vin.ua).

BROYAKA Antonina – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Economics and Business, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: broyaka@vsau.vin.ua).

БРОЯКА Антонина Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент, декан факультета экономики и предпринимательства, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: broyaka@vsau.vin.ua).

УДК 657.471:634.1

DOI: 10.37128/2411-4413-2021-3-7

**ОБЛІКОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ
ВИТРАТАМИ НА
ВИРОБНИЦТВО ТА
РЕАЛІЗАЦІЮ
ПРОДУКЦІЇ
САДІВНИЦТВА**

ПРАВДЮК Н.Л.,
доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри бухгалтерського обліку,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)